

УДК 321.01:304.4

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-22-15>

Олена Димова

ORCID: 0000-0002-7695-1414

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОСТОРИ ПОЛІТИЧНОГО

У статті висвітлюється проблема кризової стадії функціонування культури споживання (що є базою також і сучасної політичної культури), яка потребує трансформації в культуру гідності й нових ціннісних настанов. У дослідженні розглядаються необхідні умови для цього – визначення особливих рис простору політичного, специфічні характеристики яких запропоновані французьким філософом Ж. Рансьєром. Майже неможливість структуровано й суто раціонально визначити поле політичного – унікальне джерело задля виникнення нового суб'єкта політики, який стане носієм відмінної політичної культури. У дослідженні запропоновані певні ознаки базової культурної ідентифікації європейця, які можна звести до поняття «культура гідності» громадянина за Е. Фроммом. Висловлена гіпотеза щодо можливості в умовах виникнення нового суб'єкта політики з базовою настановою культури гідності розгортання нових форм демократії, рівності, соціальної справедливості.

Ключові слова: політична культура, суб'єкт політики, культура гідності, соціальна свідомість, рівність, демократія, соціальна справедливість.

Вступ. Сучасний політичний простір європейської політики, сповнений інтенсивних спалахів соціального незадоволення та невдалих пошуків політичної еліти виходу з кризових ситуацій, – серйозна причина не тільки аналізувати трансформаційні процеси всіх головних соціальних інституцій будь-якої держави, у тому числі й України. Треба робити наступний крок і констатувати, що переформатування недостатньо. Українці необхідно йти двома шляхами паралельно: перший – дослідження аксіологічного поля європейської ментальності з урахуванням взаємовпливу та конфронтації християнського й мусульманського світогляду; другий – аналіз соціальної реальності й визначення, що є простір політичного в сучасних умовах війни, втрати інтелектуальної еліти, знищення середнього класу. Античні філософи [1; 5] і філософи XIX–XX ст. [2; 7; 8; 9] залишили після себе скарб своїх відкриттів закономірностей соціальної природи буття, аксіологічних універсалій людини, неможливості розглядати об'єктивну суспільну практику поза суб'єктом – людиною. Це фундаментальні знання, які стануть засадами й у дослідженні, щоб через структурний аналіз, проектування та комплементарність знайти нову незвичайну точку зору на класичні суспільно-політичні теорії, що допоможе вийти за межі есхатологічних настроїв. Яскравим прикладом такого підходу до фундаментальний праць античних філософів став французький філософ Жак Рансьєр, який по-новому прочитав і Платона, й Арістотеля, створивши власний простір політичної філософської парадигми, у якій викристалізовується зовсім інший сенс загальноприйнятих термінів «демократія», «політика», «рівність» тощо. Тому актуальність роботи – передусім у пошуку нового погляду на есхатологічні процеси в політиці й економіці як на трансформаційні, як на такі, що надають подальший розвиток людству скрізь призму народження нового конкретного сенсу категорій «політичного», «демократія», «соціальна справедливість» тощо.

Відповідно цього, мета дослідження – окреслити майбутнього суб'єкта політики з новою аксіологією, що дасть можливість діяти й кристалізувати конкретні змісти «соціальної справедливості» та «демократії» в умовах сучасності.

© О. Димова, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Визначити актуальні підходи щодо простору політичного як специфічної соціальної реальності й спробувати виявити особливі умови в цьому просторі задля народження нового актора політики – головні завдання дослідження.

Матеріал і методи дослідження. Якщо почати аналіз сучасних політико-державних процесів за допомогою роздумів Жака Рансьєра, то є можливість, використовуючи історичний, порівняльний, аналітичний методи й метод синтезу, а також системний підхід, відокремити суперечливі й прямо протилежні явища один від одного, визначити причино-наслідкові зв'язки, структурні компоненти того чи іншого явища, його суттєві ознаки та варіанти розвитку цих феноменів у просторі європейської політики.

Його бачення держави ототожнюється з категорією поліція (архе – яке є правом зі списку традиційних прав на владу в античних філософів), тоді як простір «політичного» – такий, що є правом від бога: вибір за допомогою жеребу, Року, який несподівано надає право отримати владу тій людині, яка за традиційним правом цього не може мати. Таким чином, його політичне ототожнюється зі демократією, появою категорії «свобода», яка є потенцією руху до рівності, до соціальної справедливості. Використовуючи Книгу III «Законів» Платона, Ж. Рансьєр відтворює перелік громадян, які мають право (axiomata) керувати. Він починає з тих, хто народився раніше чи якимось інакше (тобто влада батьків над дітьми, дорослих над молодими, хазяїв над рабами й аристократів над простолюдинами [14, р. 200–201]). Наступні права – це права сильніших над слабкими (у Рансьєра це інтерпретується як перевага за природою) та влада знаючих над незнаючими (у Рансьєра – це влада науки) [14, р. 200–201]. Весь цей простір прав Рансьєр зараховує до функціонування поліції (інакше кажучи, держави) чи функціонування соціальних інститутів, які закріплюють нерівність [14, р. 101]. Його більш-менш чітко може проаналізувати соціальна наука, яка володіє сьогодні значним об'ємом визначених закономірностей функціонування соціальних спільнот, організацій, інституцій.

Інша мова – останнє – сьоме, право – вибір бога, який є правом влади без цього права, а демократія – влада того, що не може панувати [14, р. 201]. «Свобода» народу має в змісті «розрив аксіоматики панування, тобто співвіднесення між спроможністю панувати та спроможністю бути підвладним: громадянин (який одночасно й влада, і підвладний) мислимий тільки виходячи з демосу як фігури розриву між співвідносними здібностями» [14, р. 202]. Хто є демос, на думку Ж. Рансьєра? Демос не може бути конкретним утіленням, певним класом, расою, нацією. Навпаки, «демос є доповнення, що відокремлює населення від самого себе, призупиняючи дію логік легітимного панування. Народ – це додаткове існування, у яке вписується підрахунок неврахованих або частка знедолених, тобто, зрештою, рівність істот, наділених даром мови, без якого немислима сама нерівність» [14, р. 204]. Можна дійти висновку із цієї тези: демос є свідчення наявності нерівності в суспільстві, одночасно джерело майбутньої боротьби за конкретну поточну форму переходу до рівності, соціальної справедливості, а демократія – засіб існування, а не політичний режим (що не один раз підкреслює Ж. Рансьєр). Причому засіб існування, який яскраво демонструє відсутність якоїсь частини населення в «нормальній» формі людської згуртованості (їх нема в жодному соціальному інституті, вони ніяк не репрезентовані в спільнотах чи організаціях). Саме тому існують два засоби врахування частин суспільства: перший засіб – визначити реальні соціальні групи, які диференціюються за функціональними й іншими ознаками, і це буде простір діяльності органів держави у вузькому сенсі та простором дії «поліції», за Ж. Рансьєром. Другий підхід пропонує включити в суспільство й частини знедолених – тих, хто ще немає ані мови, ані власної свідомості. І саме це буде простором політики, демократії, потенції руху до справедливості.

Соціально закономірний рух внутрішньої логіки розвитку суспільства – це перехід від полісу, у якому право на панування має влада за походженням, до полісу, у якому право на

панування має влада багатства. Але вже Арістотель, шукаючи варіанти оптимального полісу, включає додатковий компонент. Перші два джерела влади – добродетель для *aristo*, багатство для *oligos* – характеризують взаємодію цих двох обов'язкових компонентів держави як таких, що є, вочевидь, певний *status quo*. Третій елемент – свобода для *demos* – уже виходить за межі звичайного функціонування суспільства, ієрархізованість якого підкоряється принципу існування «двох таборів – табору багатих і табору жебраків» (що є для Арістотеля дурним джерелом структурованості суспільства) [1], де підлеглість жебраків за логікою не може мати свободи. Можливість розмови про свободу в жебраків полісу виникає з реформами Солона: афінські закони заборонили перетворювати в рабів громадян, що потрапили в особисту кабалу на підставі боргу. Таким чином, виникає прошарок, що немає ані власності, ані чіткої позиції підлеглості. Через цю ситуацію вони потрапили за межі структурованої нерівності зі невиразними перспективами в подальшому майбутньому [4].

Акцентуючи увагу на цьому протиріччі, Рансьєр пропонує інтерпретувати «свободу» демоса в онтологічній межі: демос не має право на владу й тільки демос має право на пошук наступного кроку до рівності, до конкретної в цьому часі форми демократії. Його напрям філософських роздумів збігається зі Клод Лефором, який визначив демократію як Ніщо, Пустоту, яка має структурний характер [12]. Саме в цій Пустоті й народжуються суб'єкти політики, що будуть визначати характер руйнування природньої соціальної нерівності цього суспільства та пошуку конкретних для цього простору й часу форм установа рівності, соціальної справедливості. Наприклад, Арістотель в «Афінській політії» високо оцінював тиранію Пісістрата, який за власний рахунок пропонував біднякам землі, досягаючи, таким чином, дві мети: вони отримували певне багатство, яке потребувало уваги й зусиль; по-друге, вони не займалися політикою, яка потребувала додаткового часу на дорогу до міста та вільного часу на дозвілля, бо суспільними справами займається той, у кого є можливість переключити свою увагу зі приватного життя на громадські справи [14, р. 40]. Таким чином, така форма переведення маргіналізованих прошарків населення в певний конкретний клас може бути визначена як процес деполітизації. Це досягається через рівність умов, що забезпечують заспокоїливість політичних афектів за допомогою їх розсіювання по всьому соціуму з метою послаблення їх інтенсивності [14, р. 42].

Чи можемо ми з чимось ототожнити цей невизначений простір, який Рансьєр визначає як простір політичного? Здається, що тут можлива обережна паралель з теоретизуванням щодо наукових революцій. Зокрема, цікавою є із цієї точки зору «Структура наукових революцій» Томаса Куна, який шукає певні універсалії як інструмента, що призводить до революцій і перевороту наукових парадигм [3]. Його висновки, що безпосередньо пов'язані зі природничими науками, акцентують увагу, по-перше, на наявності конкретного суб'єкта, що є носієм революційної думки в усьому обсязі своїх поглядів, бажань, прихильностей [3, р. 141]; по-друге, й у подальшому, коли революційний крок став загальноновизнаним, обов'язково проходить верифікацію як системою органів чуття (у т. ч. допоміжним інструментарієм у вигляді технічних пристроїв і світоглядним описом людини (потребується концепція, яка дає можливість системного бачення)) [3, р. 62]. Це свідчить про те, що тоді, коли суб'єкт намагається зазирнути в бездонність світобудови, відкрити завісу таємниць об'єктивного світу, усе одно він є не просто носієм свого та загальнолюдського попереднього попиту – він є персоною пристрасною, зацікавленою в певних результатах, емоційно забарвленою. Таким чином, революціонер наукових теорій є носієм не просто певної картини світу (концепції), а й носієм своїх прихильностей (переконань) і певного набору каналів сприйняття й засобів мислення (перцепції) [6]. Цей постулат можна цілком коректно перенести з природничих наук до суспільно-гуманітарних, більше того, до повсякденного буття громадянина будь-якої країни, будь-якого суспільства.

Сучасний дослідник Г. Рейнін у праці «Пластична реальність» рухається в цьому напрямі й пропонує побачити взаємозалежність трикутника «Бачу – вірю – знаю» на всіх трьох рівнях: загальносуспільному, груповому, індивідуальному [6, с. 15]. За допомогою трикутника «Вірю – знаю – бачу» цілком можливо описати глибоко й з урахуванням складності соціальних явищ і процесів той простір, який Рансьєр визначив як простір поліції, простір держави. Кристалізація цього поля, його закономірностей, особливостей та обмежень дає можливість у подальшому побачити чіткий водорозділ між функціонуванням суб'єктів суспільно-державних відносин і тих суб'єктів, що перебувають у стані народження, проявлення, самоусвідомлення, що супроводжується бурхливими кризово-трансформаційними процесами в соціумі. Тому, щоб визначити ознаки майбутнього суб'єкта політики, майбутнього суб'єкта соціальної справедливості й рівності, необхідно спочатку зупинитися на описі механізмів, що діють у просторі рансьєрівської поліції, користуючись цією концепцією закономірностей функціонування світоглядної системи суспільства й індивіда, яка максимально наближена до закономірностей та обмежень природно-наукової парадигми, що підвищує її верифікованість для дослідження.

Перша вершина трикутника – Вірю – пов'язана зі всім набором аксіом, догм, жорсткими системами вірувань, думок авторитетів і референтної групи, що панують у конкретному соціальному просторі [6, с. 15–16]. Найважливіша для нас особливість – високий вплив групового авторитету на індивідуальну свідомість: поки авторитетна група цього суспільства не визначить певні зміни в аксіомах і «само собою зрозумілих нормах» – не відбудеться зміна змісту «ядра» віри звичайного громадянина [6, с. 79].

Друга вершина – Знаю – простір опису світу, комплекс ідей, образів та уявлень. Важливе для дослідження обмеження цієї вершини – скінченність і замкнутість опису світу. «У математиці існує відома теорема Геделя про неповноту, що стверджує про те, що повний, замкнутий і несуперечливий опис математики неможливий... Для психології аналогічно з математикою можна сформулювати подібну теорему: повний, незамкнутий опис світу неможливий» [6, с. 82]. Зрозуміло, що в просторі соціальної психології мова не йде про один опис світу в суспільстві, але все ж таки є поняття мейнстриму, загальноприйнятих аксіом та узгоджених наукових концепцій щодо закономірностей функціонування об'єктивного світу. Таким чином, соціум постійно стикається зі наявністю протиріч, таємниць, які не можуть бути пояснені чинними теоріями, використовує поняття «диво», «благодать» тощо. Важлива особливість цього поля взаємодії сьогодні – поступове визнання фактору суб'єктивності в науковому дослідженні як точки біфуркації й подальшого розвороту нової «наукової картини світу».

Третя складова – Бачу – як наявність усіх каналів сприйняття й засобів мислення – цікава з точки зору залежності від конкретного змісту опису світу. Саме ця взаємозалежність і визначена формулою «без концепції немає перцепції», тобто «моє сприйняття повністю зумовлено моєю системою уявлень» [6, с. 86]. Здається, саме тут буде найгостріше стояти проблема суб'єкта, який спроможний вийти за межі визначених категорій і понять, за межі поточного опису світу, який має особливий канал сприйняття й мислення. Таким був Нікола Тесла з власним, на межі мистецтва, баченням закономірностей процесів об'єктивного світу, яке й сьогодні намагаються представити як «містичне», «божеське» тощо. Інший яскравий приклад – картини імпресіоніста Клода Моне, де він малював лондонський туман рожевими відтінками, захоплюючись цим природним явищем в умовах англійської архітектури того часу. Наслідки – лондонці почали бачити своє туманне місто саме із цими відтінками й кольоровими нюансами.

Таким чином, життя соціуму всередині цього замкнутого трикутника дає значні преференції щодо більш-менш узгодженої картини світу, але й значні обмеження щодо виходу за

межі сталевого світу. Опис функціонування цієї «стрічки Мебіуса», яка має тільки один бік сприйняття реальності, важливий для намагання подальшої кристалізації простору політичного як простору *невимовного*: по-перше, існує інструментарій свідомості, який допомагає отримати певну глибину об'єктивної реальності (багато понять мають нечіткий семантичний зміст, який отримує чіткі форми тільки в конкретному контексті; крім того, опис світу містить невизначені поняття – бог, абсолют, енергія тощо, а саме це й робить у ментальних конструкціях певний семантичний люфт, який дає більш «пластичну реальність» [6, с. 84]); по-друге, завдяки аналізу тих дисфункціональних процесів у соціальних інститутах, які перебільшують свої функціональні переваги сьогодні, можливо почути голос нового суб'єкта з невимовного простору політики, що буде втілювати в найближчому майбутньому конкретні форми соціальної справедливості й рівності.

Сучасна концепція соціальної справедливості, у центрі якої стоїть людина протестантської етики, людина індустріального суспільства, людина утилітарна, пройшла повне коло свого народження, розквіту та підійшла до свого занепаду [2; 8]. Її «стрічка Мебіуса» не може вийти за межі розуміння, що запропоновані цією концепцією, заходи пом'якшення ситуації соціальної нерівності й надзвичайної ієрархізованості вже в глобальному масштабі – лише терапевтична міра при ургентному хворому. Бо ключова фігура, що породжена протестантською етикою, – транснаціональна корпорація – намагається перенести відповідальність за свою антигуманну та зовсім не екологічну діяльність на окремого індивіда, чий наслідок від діяльності аж ніяк не порівнюються зі наслідками діяльності ТНК. Людина протестантської етики XVI–XVII ст., що прагнула реалізувати принципи нової свободи, рівності й справедливості [2], у XX та XXI ст. стала провідною фігурою підтримки прогресуючої маргіналізації суспільства. Про це переконливо пише сучасний французький економіст Томас Пікетті, коли демонструє статистику й доводить, що сучасна фінансова еліта Європи та США – це «спадковий капіталізм», що зберігає статус кво за рахунок пасивного прибутку, а не завдяки творчій, інноваційній діяльності [13].

Результати та обговорення. Класики філософської думки останніх двох сторіч переконливо доводили обмеженість і небезпеку утилітарної картини світу лібералізму [7; 8; 15], тому нема ніякої необхідності зосереджуватися на цьому в дослідженні. Достатньо звернути увагу на визначення Е. Фромма, який запропонував альтернативу культурі утилітаризму – культуру гідності, визначаючи наявну неправильну настанову, що притаманна сучасному західному суспільству: штучний запит на споживання акцентує увагу на задоволенні поточних миттєвих потреб, які відірвані від конкретної справжньої сутності [11, с. 35–37]. Якісною ознакою культури споживання Фромм визначає той факт, що людина втрачає почуття власної гідності, тому що користується тільки категоріями, які пов'язані зі споживанням. Таким чином, людина залежить від попиту й успіху, які й визначають її самоповагу [10, с. 78]. У праці «Мати чи бути» дослідник визначає умови, завдяки яким виникає можливість створити засади нового суспільства: відмовитися від нестримної конкуренції «вільного ринку», зосередити увагу на відчутті щастя, а не на насолоді від задоволення потреб, «дати можливість для індивідуальної ініціативи в щоденному житті, а не у сфері бізнесу» [8, с. 186]. Остання умова – найважливіша для нашого дослідження, тому що повертає нас у невизначений простір політики, у якому очікуємо народження нового суб'єкта політики. Що може стати джерелом індивідуальної ініціативи? Яку мотивацію встановити як домінуючої позиції в суспільстві, якщо намагатися перейти до більш складного, тобто не зосередженого тільки на матеріальних цінностях суб'єкта? Запропонована в дослідженні категорія – внутрішній розвиток людини – може стати такою відповіддю на заклик суспільства, яке намагається трансформуватися в нові, більш ефективні форми існування. По-перше, ця категорія максимально зосереджена на суб'єкті – це є актуальний запит щодо потреби

сучасності виховати дорослу психологічну зрілу людину, яка сама несе відповідальність за свої вчинки. По-друге, акцентування на внутрішньому розвитку особистості дає можливість релігійно-культурним парадигмам сформувати аксіологічний простір суспільства з конкретним змістом, який не буде суперечити святим цінностям і водночас співпадати із сучасною потребою максимальної індивідуалізації буття. По-третє, дає можливість робити вибір, який буде спонукати змінювати сучасні тренди: той суб'єкт має право на справедливе до нього відношення, хто обирає розвиток своєї складності, багатогранності, глибини та відмовляється від щоденного примітивізму, спрощення, лінійності. По-четверте, категорія «внутрішній розвиток індивіда» дає змогу перейти від домінування в суспільній думці, від поняття розвитку, який асоціюється з наукою, до більш багатогранного визначення, де є й мистецтво, й інші форми діяльності людини, що призводить нас до актуалізації досліджень умов виникнення людини-полімата. Таким чином, поєднується посилення руху до суб'єктивізації простору політичного, з одного боку, й артикуляція певної форми, яку можна буде використовувати задля подальшого втілення ідеї рівності, демократії, сучасної форми справедливості.

Хто стане колективним суб'єктом нової політики? На цей запит немає однозначної відповіді, бо категорія «розвиток особистості», що пропонується як базова настанова нового політичного дня, поки що явище, що має ознаки маргіналізованого. Особистості з такою базовою життєвою настановою присутні в європейському просторі, більш того, і певні соціальні спільноти можуть демонструвати таку активну життєву позицію. До маргіналізованої країни їх зараховуємо тому, що вони «не бачать» себе у владних відносинах, не бажають брати участь в ієрархії «панування – підкорення». Але саме ці актори можуть стати двигуном зовсім нової політики й демократії. І хоча запропонована категорія звучить дещо фантастично, непрямі докази її наближення до мейнстріму можна знайти в посиленні зацікавленості спільнот у психологічній науці, що об'єктивізується популярністю цієї тематики в соціальних мережах та інших мас-медійних засобах.

Висновки. Сучасний простір політичного більш ефективно розглядати не стільки науковими категоріями, скільки спираючись на філософські засади й спостерігати за політичною діяльністю як за діяльністю на межі мистецтва чи інтуїтивної гри. Саме так бачить політику Ж. Рансьєр, що дає змогу використовувати його судження як адекватні сучасності. Простір політичного як простір нечіткої, неочевидної діяльності потребує включити в дослідження останні сучасні дослідження в соціальній психології, які поступово виявляють закономірності, що притаманні й сфері суто природної наукової діяльності. Таким чином, висвітлюючи структурний малюнок взаємовпливу об'єктивної та суб'єктивної реальності, можна знайти потрібні в сучасних умовах характерні риси нової соціально-психологічної культури, що стає джерелом прояву нового політичного актора в Європі, в Україні зокрема. Запропонований майбутній суб'єкт політичного – це людина, що відмовляється від культури тотального споживання й обирає для себе культуру гідності, базові настанови якої пов'язані з внутрішнім психологічним розвитком і рухом до ускладнення своєї людської природи. Безумовно, подальший аналіз потребує більш глибокого та розгорнутого дослідження цієї проблематики, адже сьгоднішні умови існування європейця у віртуальній реальності з надзвичайно високою швидкістю подій і змін декорацій свідчать про глибокі зміни внутрішнього психологічного й зовнішнього, суспільно-політичного становища людини, що потребує додаткового інструментарію та неочевидного куту зору.

Література:

1. Арістотель. Політика / пер. з давньогр. О. Кислюка. Київ : Основи; 2000. 239 с.
2. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / пер. з нім. О. Погорілого. Київ : Наш Формат, 2018. 216 с.

3. Кун Т. Структура наукових революцій. Київ : Port-Royal, 2001. 228 с.
4. Лозовицький О. Солон. Політична енциклопедія / редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 674.
5. Платон. Держава / пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ : Основи, 2000. 355 с.
6. Рейнін Г. Пластична реальність. Київ : Колесо життя, 2024. 236 с.
7. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу. Харків : КСД, 2016. 160 с.
8. Фромм Е. Мати чи бути? / пер. з англ. О. Михайлова, А. Буряк. Київ : Український письменник, 2010. 222 с.
9. Ясперс К. Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін.; Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України. Київ : Абрис, 2002. 742 с. С. 736.
10. Fromm Erich. The Forgotten Language: An Introduction to the Understanding of Dreams, Fairy Tales, and Myths. New York : Rinehart, 1951. 288 p.
11. Fromm E. The Sane Society, New York : Henry Holt, 1990. 364 p.
12. Lefort Claude L'Invention démocratique. Paris, Fayard, 1981. 346 p.
13. Picketty T. Capital in the Twenty First Century. Cambridge (Mass.), London : Harvard University Press, 2014.
14. Ranciere Jacques. Aux bords du politique. Paris : FOLIO ESSAIS, 2004. 261 p.
15. Wallerstein Immanuel Maurice. The modern world-system I. Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century. University of California Press, 2011. 410 p.

References:

1. Aristotle. (2000). Polityka [Politics] (O. Kysliuk, Trans.). Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
2. Weber, M. (2018). Protestantska etyka i dukh kapitalizmu [The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism] (O. Pohorilyi, Trans.). Kyiv: Nash Format [in Ukrainian].
3. Kuhn, T. (2001). Struktura naukovykh revoliutsii [The Structure of Scientific Revolutions]. Kyiv: Port-Royal [in Ukrainian].
4. Lozovytskyi, O. (2011). Solon. In Yu. Levenets (Ed.-in-Chief), Politychna entsyklopediia [Political Encyclopedia] (p. 674). Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian].
5. Plato. (2000). Derzhava [The Republic] (D. Koval, Trans.). Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
6. Reinin, G. (2024). Plastychna realnist [Plastic Reality]. Kyiv: Koleso zhyttia [in Ukrainian].
7. Frankl, V. (2016). Liudyna u poshukakh spravzhnoho sensu [Man's Search for Meaning]. Kharkiv: KSD [in Ukrainian].
8. Fromm, E. (2010). Maty chy buty? [To Have or to Be?] (O. Mykhailova & A. Buriak, Trans.). Kyiv: Ukrainyskyi pysmennyk [in Ukrainian].
9. Jaspers, K. (2002). Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical Encyclopedic Dictionary] (V. I. Shynkaruk, Ed.-in-Chief). Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
10. Fromm, E. (1951). The Forgotten Language: An Introduction to the Understanding of Dreams, Fairy Tales, and Myths. New York: Rinehart.
11. Fromm, E. (1990). The Sane Society. New York: Henry Holt.
12. Lefort, C. (1981). L'Invention démocratique [The Democratic Invention]. Paris: Fayard [in French].
13. Piketty, T. (2014). Capital in the Twenty-First Century. Cambridge, MA; London: Harvard University Press.
14. Rancière, J. (2004). Aux bords du politique [On the Edges of the Political]. Paris: Folio Essais [in French].
15. Wallerstein, I.M. (2011). The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century. Berkeley: University of California Press.

Olena Dymova. Problematic aspects of the conceptual definition of European culture in the political sphere

The article highlights the crisis stage of consumer culture (which is also the basis of contemporary political culture), which needs to be transformed into a culture of dignity and new values. The study examines the necessary conditions for this – the definition of the special features of the political space, the specific

characteristics of which were proposed by the French philosopher J. Rancière. The near impossibility of defining the political field in a structured and purely rational way is a unique source for the emergence of a new political subject that will become the bearer of a distinct political culture. The study proposes certain signs of basic cultural identification of a European, which can be reduced to the concept of a citizen's "culture of dignity" according to E. Fromm. A hypothesis is put forward regarding the possibility, in the context of the emergence of a new political subject with a basic attitude of a culture of dignity, of developing new forms of democracy, equality, and social justice.

Key words: *political culture, political subject, culture of dignity, social consciousness, equality, democracy, social justice.*

Відомості про автора:

Димова Олена – кандидат політичних наук, доцент кафедри соціальних та гуманітарних дисциплін, Одеський національний морський університет.

Дата першого надходження статті до видання: 02.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.01.2026